«فرهیختگان» با مرور محتوای سخنرانی نمایندگان تشکل‌های دانشجویی در محضر رهبر انقلاب بررسی کرد

دانشجویان بیشتر از چه کسانی انتقاد کردند؟

مهدی کیانی
خبرنگار

دانشجویان یکی از میهمانان همه‌ساله حسینیه امام‌خمینی(ره) در ماه مبارک رمضان هستند و نمایندگان آنها فرصت پیدا می‌کنند دربرابر رهبر معظم انقلاب اسلامی در مدت زمانی هرچند مختصر نکات مدنظر خود را مطرح کنند. امسال به‌واسطه شیوع کرونا، این دیدار با شکل و شمایل متفاوتی نسبت به سال‌های گذشته برگزار می‌شود و دانشجویان از طریق ویدئوکنفرانس بازهم مجالی برای طرح دغدغه‌هایشان پیدا خواهند کرد. «فرهیختگان» در آستانه این دیدار به‌بررسی آماری سخنرانی‌های نمایندگان تشکل‌های دانشجویی در دهه ۹۰ پرداخته و نگاهی دقیق‌تر به انتقادهای دانشجویی مطرح‌شده در این دیدار داشته است. دولت، مجلس و دستگاه قضا هرکدام سهم ویژه‌ای میان نقدهای دانشجویی دارند و درکنار این سه قوه، صداوسیما، شورای عالی انقلاب فرهنگی و دیگر مجموعه‌های زیرنظر رهبر انقلاب هم ازجمله مخاطبان ویژه نقدهای دانشجویان در سال‌های گذشته بودند.

۱۱۰ نقد بسیج دانشجویی به دستگاه‌ها و نهادهای مختلف کشور

بسیج دانشجویی یکی از تشکل‌های دانشجویی است که همه‌ساله در دیدارهای رهبری حضور داشته است. آنها در مجموع ۹ سال گذشته توسط نمایندگان خود، ۱۱۰ نقد را نسبت به نهادهای مختلف کشور مطرح و در بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ بیشترین انتقادهای خود را به‌ترتیب به قوه‌مجریه، قوه‌مقننه و قوه‌قضائیه وارد کردند. البته دانشجویان بسیجی حاضر به‌عنوان سخنران در این دیدار پیشنهادهایی هم در حوزه‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی ارائه کردند که در این بین سهم پیشنهادهای اقتصادی مانند طرح پیمان‌های پولی دوجانبه بیش از جنبه‌های دیگر است. بسیجی‌ها در گفته‌های خود ۱۷ مرتبه قوای سه‌گانه را مورد خطاب قرار دادند. به‌غیر از آن در طول ۹ دیدار اخیر ۷ مرتبه نسبت به قوه‌قضائیه و ۶ مرتبه نسبت به قوه‌مقننه انتقادهای خود را بیان کردند. دولت‌ها اما مخاطب اصلی نمایندگان این تشکل دانشجویی بودند به‌طوری که نیمی از نقدهای مطرح‌شده توسط آنها، به‌صورت مستقیم به‌عملکرد زیرمجموعه‌ها، دستگاه‌ها و وزارتخانه‌های دولتی اختصاص دارد. دانشجویان این تشکل دانشجویی حدود ۷ مرتبه رئیس‌جمهور و دولت را در صحبت‌های خود مورد انتقاد قرار دادند. در بین وزارتخانه‌ها هم وزارت علوم با ۱۰ نقد، بیش از سایر وزارتخانه‌های دولت در متن‌های دانشجویان یاد شده است.

گرچه بخش اعظمی از انتقادهای دانشجویی که توسط نمایندگان بسیجی مطرح شده، سیاسی و اقتصادی است، اما در میان انتقادها، سهم نهادهای فرهنگی هم کم نیست. ۴ تن از نمایندگان بسیج، در صحبت‌های خود نقدهای جدی به صداوسیما وارد کردند. انتقادها از شورای عالی انقلاب فرهنگی هم‌پای ثابت نیمی از دیدارها بود و در بین نقدهای فرهنگی نسبت‌ها از اسلامی شدن دانشگاه‌ها و نظام آموزشی کشور و کیفیت آن در ۶ دیدار ۹ سال گذشته مطرح شده است.

این تشکل دانشجویی نسبت به رفتارهای کارگزاران نظام گلمند بوده به‌طوری که نمایندگان بسیج دانشجویی ۸ مرتبه در جلسه با رهبری رفتارهای سیاسی کارگزاران نظام را نقد کرده‌اند. آنها در این رابطه به‌مسائلی مانند تهمت، تخریب و دروغ توسط برخی مسئولان اشاره داشته و از دریافت حقوق‌های نجومی شاکی شده‌اند.

بسیج دانشجویی

نهاد	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	جمع
قوای سه‌گانه	۱	۱	۱	۲	۴	۱	۳	۲	۱	۱۴
کارگزاران نظام	۱	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۶
دولت	۱۱	۷	۱۲	۱	۶	۵	۱۲	۱	۲	۴۶
وزارت علوم	۶	۴	۰	۲	۰	۱	۱	۰	۳	۱۷
مجلس	۳	۳	۳	۰	۰	۰	۰	۱	۲	۱۱
قوه قضائیه	۲	۲	۰	۱	۲	۱	۰	۰	۱	۷
صداوسیما	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۳
شورای انقلاب فرهنگی	۲	۳	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۷
زیرمجموعه‌های رهبری	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲
دستگاه‌های اقتصادی	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲

انتقاد به سبک مستقل‌ها

اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان مستقل یکی دیگر از مجموعه‌های دانشجویی بزرگ کشور است که هرسال در دیدارهای رمضانی رهبر انقلاب نماینده‌ای برای بیان نظرات خود داشته است. این تشکل دانشجویی طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ در حسینیه امام خمینی(ره) حضور پیدا کرده و ۱۸۰ نقد جدی به بخش‌های مختلف نظام داشته است. مستقل‌ها طی این سال‌ها ۲۵ نقد جدی به عملکرد قوه مجریه، ۱۹ نقد جدی به عملکرد قوه مقننه، ۱۵ نقد به عملکرد قوه قضائیه و هشت نقد کلان را به عملکرد قوای سه‌گانه بیان کرده‌اند. موضوعاتی مانند معیشت مردم، تعامل قوا، جوانان، اشتغال، آزادی بیان، سبک زندگی و فرهنگ عمومی، فضای علمی کشور، رجام، اقتصاد، مبارزه با فساد در صحت‌های نماینده اتحادیه مستقل به چشم می‌خورد. نمایندگان انجمن اسلامی مستقل در صحبت‌های خود بیشترین نقد را به عملکرد قوه مجریه داشته و با طرح موضوعاتی مانند به حاشیه رفتن ارزش‌های انقلاب، درآمد دولت، نگاه ابزاری دولتمردان به مقوله فرهنگ، حمایت نکردن از تولیدکنندگان، نبود سیستم‌های نظارتی و کنترلی بر بازارها، عدم التزام عملی به اقتصاد مقاومتی را به دولت گوشزد کرده‌اند. صحبت از سیاسی کاری رئیس مجلس و عدم تصویب نظارت بر رفتار نمایندگان و واژه اشتراک منافع سیاسی میان روسای قوای مقننه و مجریه و انتقاد تصویب ۲۰ دقیقه‌ای برجام در محضر رهبری ازجمله مهم‌ترین انتقادهای این اتحادیه دانشجویی نسبت به عملکرد مجلس شورای اسلامی بوده است. دانشجویان در رابطه با نقد عملکرد قوه قضائیه نبود عزم جدی در مبارزه با مفاسد اقتصادی، محافظه‌کاری در برخورد با مفسدان دانه‌درشت، عدم شفافیت این قوه و نبود حس عدالت در آحاد ملت را به این قوه گوشزد کرده‌اند. نمایندگان مستقلی در رابطه با عملکرد وزارت علوم، با طرح ۱۰ نقد جدی مسائلی مانند عدم‌پاسخ‌گویی صحیح، پاسخ‌گو نبودن آن در برابر حل مشکلات کشور، عملکرد ضعیف و حاشیه‌های معاونت فرهنگی وزارت علوم و توجه به مباحث سیاسی و جناحی توسط این وزارتخانه را مطرح و گله کرده‌اند. مستقلی‌ها همچنین ۹ نقد جدی به عملکرد سازمان صداوسیما داشته‌اند و به نکاتی مانند کم‌برداری نشایانه از برنامه‌های ماهواره‌ای توسط این سازمان، عدم اولویت‌بندی، عدم اعتماد به نیروهای انقلابی، ترویج سبک زندگی غیردینی مدارو محافظه‌کار شدن و عدم چالاکی این نهاد به‌واسطه عریض و طویل بودن آن اشاره کرده‌اند.

انجمن‌های اسلامی دانشجویان مستقل

نهاد	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	جمع
قوای سه‌گانه	۰	۰	۳	۰	۱	۰	۳	۰	۰	۷
کارگزاران نظام	۱	۰	۱	۰	۱	۲	۰	۱	۰	۷
دولت	۵	۶	۸	۵	۱۹	۱۹	۵	۸	۱۲	۱۱۰
قوه قضائیه	۰	۱	۳	۰	۱	۲	۲	۱	۱	۱۱
مجلس	۳	۱	۳	۱	۳	۱	۳	۱	۲	۱۶
وزارت علوم	۱	۳	۱	۵	۲	۱	۱	۲	۰	۱۴
صداوسیما	۶	۰	۰	۰	۳	۰	۳	۰	۱	۱۳
شورای انقلاب فرهنگی	۱	۲	۱	۱	۰	۰	۱	۰	۰	۷
زیرمجموعه‌های رهبری	۲	۱	۰	۲	۰	۲	۲	۲	۱	۱۱
دستگاه‌های اقتصادی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰

۱۰۰ انتقاد تحکیمی

دانشجویان عضو دفتر تحکیم وحدت هم طی ۹ سال گذشته، هرساله این امکان را داشته‌اند که نقطه‌نظرات خود را بر رهبر انقلاب درمیان بگذارند. آنها در طول سال اخیر بیش از ۱۰۰ نقد را به دستگاه‌های مختلف وارد کرده‌اند. وزارت‌خانه‌ها و به‌ویژه مجموعه وزارت علوم، قوه‌قضائیه و شورای عالی انقلاب فرهنگی از نهادهایی هستند که این اتحادیه دانشجویی در سخنرانی‌های خود آنها را بیشتر مورد نقد و بررسی قرار داده است.

تحکیمی‌ها هفت مرتبه نسبت به کارگزاران نظام و ۶ بار هم انتقادات خود را نسبت به سران قوا طرح کرده‌اند. آنها پنج بار به‌صورت مستقیم به عملکرد دولت‌ها اشاره کرده و درمیان وزارتخانه‌های دولت حدود ۱۶ بار نسبت به وضعیت وزارت علوم انتقادات جدی داشته‌اند. مسائل مربوط به اساتید، مشکلات مربوط به فعالیت‌های تشکل‌های دانشجویی در محیط دانشگاه، مساله تولید علم و مقالات علمی، ارتباطات صنعت و دانشگاه و مسائل صنفی دانشجویان مانند بحث خوابگاه‌های متاهلی مواردی است که نمایندگان دفتر تحکیم وحدت در محضر رهبر انقلاب مطرح کرده‌اند. در بین نهادهای فعال در حوزه فرهنگی، ایرادهای شورای عالی انقلاب فرهنگی یکی از سوژه‌های پرتکرار در صحبت‌های دانشجویان دفتر تحکیم بوده، به‌طوری که ۱۵ مرتبه در ۹ دیدار گذشته مورد اشاره و انتقاد قرار گرفته است. مسائل مربوط به اسناد بالادستی فرهنگی، جلوگیرایی در شورا، سیاست‌زدگی در حوزه فرهنگ ازجمله انتقادات فرهنگی تحکیمی‌ها بوده است.

معاونت زنان و خانواده ریاست‌جمهوری، امه جمعه حوزه‌های علمیه و صداوسیما سایر نهادهایی هستند که سخنرانان اتحادیه دانشجویی دفتر تحکیم در صحبت‌های خود انتقادات مختلفی نسبت به آنها مطرح کرده‌اند.

دفتر تحکیم وحدت

نهاد	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	جمع
قوای سه‌گانه	۱	۲	۱	۲	۳	۱	۳	۱	۱	۱۲
کارگزاران نظام	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۳
مجلس	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۳
قوه قضائیه	۲	۱	۰	۱	۱	۰	۲	۰	۰	۷
دولت	۳	۲	۴	۲	۵	۴	۵	۳	۶	۴۱
وزارت علوم	۲	۲	۰	۲	۰	۱	۲	۲	۱	۱۳
صداوسیما	۲	۱	۳	۰	۱	۲	۰	۱	۰	۹
شورای انقلاب فرهنگی	۲	۲	۲	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۷
زیرمجموعه‌های رهبری	۱	۰	۰	۲	۰	۰	۱	۰	۱	۴
دستگاه‌های اقتصادی	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۲

۱۴۳ انتقاد عدالتخواهان به مسئولان و دستگاه‌های کشور

جنبش عدالتخواه دانشجویی یکی دیگر از اتحادیه‌های دانشجویی کشور، در همه دیدارهای گذشته فرصت بیان انتقادات به بخش‌های مختلف کشور را پیدا کرده‌اند. اعضای این اتحادیه دانشجویی در ۹ دیدار اخیر دانشجویان با رهبر انقلاب اسلامی مجموعا ۱۴۳ انتقاد را نسبت به دستگاه‌های مختلف مطرح کرده‌اند. نمایندگان جنبش عدالتخواه دانشجویی ۱۴ بار قوای سه‌گانه کشور را مورد خطاب قرار داده و نسبت به عملکرد آنها انتقاد کرده‌اند. در بین قوا نیز، قوه مجریه ۱۷ بار، قوه قضائیه ۱۱ بار و قوه مقننه پنج بار مورد انتقادات دانشجویان این تشکل بوده‌اند. بخش اعظمی از نقدهای مطرح‌شده نسبت به دولت‌ها در حیطه مسائل اقتصادی همچون خصوصی‌سازی بیش از ۵۰ مورد انتقاد نسبت به دستگاه‌ها و نهادهای مختلف مطرح کردند. در نگاه اولیه شاید انتظار طرح انتقادها و نکات فرهنگی از نماینده گروه داشته باشیم، اما برخلاف انتظار، عمده نقدهای مطرح شده از بین سخنرانان نشریات هم سیاسی است. وزارت علوم ۱۳ مرتبه نوک پیکان نقد دانشجویان قرار گرفته است. نمایندگان نشریات در طول دیدارهای دانشجویان با رهبر انقلاب، ۷ مرتبه قوه‌قضائیه و ۷ مرتبه نیز صداوسیما را نقد کرده‌اند. آنها انتقادهای خود را بیشتر نسبت به قوای سه‌گانه، دو مرتبه نسبت به کارگزاران، دو مرتبه به زیرمجموعه‌های زیرنظر رهبری به‌جز صداوسیما و دو مرتبه هم نسبت به نهادهای نظامی کشور مطرح کردند.

جنبش عدالتخواه دانشجویی

نهاد	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	جمع
قوای سه‌گانه	۲	۴	۲	۲	۱	۳	۱	۴	۱	۱۴
کارگزاران نظام	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱	۳
دولت	۳	۷	۳	۲	۷	۷	۲	۳	۴	۴۵
قوه قضائیه	۲	۰	۱	۱	۱	۰	۴	۳	۲	۱۲
مجلس	۱	۲	۱	۳	۱	۲	۱	۰	۱	۱۰
وزارت علوم	۲	۳	۲	۰	۳	۰	۰	۰	۰	۸
صداوسیما	۱	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۲	۱	۶
شورای انقلاب فرهنگی	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱
زیرمجموعه‌های رهبری	۱	۲	۰	۱	۵	۲	۶	۵	۲	۲۶
دستگاه‌های اقتصادی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰

سهم حداکثری دولت در میان ۷۰ نقد دانشجویی جامعه اسلامی

جامعه اسلامی دانشجویان طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ حضور خود در حسینیه امام خمینی(ره) ۷۰ نقد جدی به دستگاه‌های مختلف داشته است. بین متن‌های نمایندگان این تشکل دانشجویی هم دولت سهم بیشتری در نقدها دارد. از این رو به جز هفت نقد کلی نمایندگان جامعه اسلامی به قوای سه‌گانه، ۱۲ مورد از انتقادات به‌طور مستقیم خطاب به دولت یازده هم مطرح شده است. انتقاد از ایده اجرایی دولت و ناکارآمدی مدیریتی در قوه اجرایی از پرتکرارترین و مهم‌ترین انتقادات مطرح‌شده به دولت بوده است. عملکرد مجلس شورای اسلامی ۱۱ بار و عملکرد قوه‌قضائیه نیز ۶ بار مورد نقد نمایندگان این تشکل دانشجویی قرار گرفته است. درمیان وزارتخانه‌های دولتی نیز وزارت علوم با ۱۵ مورد انتقاد بالاتر از سایر دستگاه‌های دولتی قرار دارد. حمایت از تشکل‌های یک‌بار مصرف، سیاسی کاری در معاونت فرهنگی این وزارتخانه و لنگاری فرهنگی در محیط دانشگاهی ازجمله مهم‌ترین انتقادات اعضای جامعه اسلامی دانشجویان به این وزارتخانه بوده است. درمیان دستگاه‌های فرهنگی نیز شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۰ بار مورد انتقاد این تشکل دانشجویی قرار گرفته است. موضوعاتی چون ضعیف بودن سیستم نظارت بر دانشگاه و عدم اصلاح محتوایی جدی در علوم انسانی و تبدیل شدن این شورا به یک دستگاه مسدود از جمله مهم‌ترین موارد مدنظر نمایندگان جامعه اسلامی بوده است. درمیان نهادهای زیرنظر رهبری نیز صداوسیما پرتکرارترین نهاد بوده است. در مجموع از سایر مجموعه‌ها به ورطه انتقاد کشیده شده است. سخنرانان جامعه‌ای دیدار دانشجویی ۶ بار این دستگاه را مورد نقد خود قرار دادند و از نبود یک نقشه راه جامع در صداوسیما و روحیه ترویج صرف گرایی از طریق این رسانه‌ملی و راهبرد سلبریتی‌سازی گلایه کردند. نیروهای مسلح نیز درمجموع دوبار در سخنرانی این دانشجویان مورد نقد بوده‌اند.

جامعه اسلامی دانشجویان

نهاد	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	جمع
قوای سه‌گانه	۰	۰	۲	۱	۰	۳	۱	۰	۱	۹
کارگزاران نظام	۰	۳	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۵
دولت	۴	۷	۳	۷	۵	۳	۷	۶	۱۰	۴۲
قوه قضائیه	۰	۰	۰	۳	۰	۰	۲	۳	۱	۹
مجلس	۰	۱	۲	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۴
وزارت علوم	۲	۱	۴	۲	۱	۴	۲	۰	۲	۱۳
صداوسیما	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۲	۱	۷
شورای انقلاب فرهنگی	۲	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۶
زیرمجموعه‌های رهبری	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۵
دستگاه‌های اقتصادی	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱

نمایندگان نشریات به کدام مجموعه بیشتر انتقاد کردند؟

نمایندگان نشریات دانشجویی در ۱۰ سال گذشته فقط در ۴ دیدار موفق به سخنرانی شدند. البته این مطلب به‌معنای عدم‌حضور نماینده در دیدارهای رسمی نیست و در برخی از دیدارهای دانشجویی رهبر انقلاب به‌لحاظ فرصت زمانی، امکان سخنرانی فراهم نشده و درنهایت نوبت به نماینده برخی گروه‌ها نرسیده است.

نمایندگان مدیران مسئول نشریات در سال‌های ۹۱، ۹۵، ۹۷ و ۹۸ به بیان نکات و دیدگاه‌های خود پرداختند و در همین ۴ دوره، بیش از ۵۰ مورد انتقاد نسبت به دستگاه‌ها و نهادهای مختلف مطرح کردند. در نگاه اولیه شاید انتظار طرح انتقادها و نکات فرهنگی از نماینده گروه داشته باشیم، اما برخلاف انتظار، عمده نقدهای مطرح شده از بین سخنرانان نشریات هم سیاسی است. وزارت علوم ۱۳ مرتبه نوک پیکان نقد دانشجویان قرار گرفته است. نمایندگان نشریات در طول دیدارهای دانشجویان با رهبر انقلاب، ۷ مرتبه قوه‌قضائیه و ۷ مرتبه نیز صداوسیما را نقد کرده‌اند. آنها انتقادهای خود را بیشتر نسبت به قوای سه‌گانه، دو مرتبه نسبت به کارگزاران، دو مرتبه به زیرمجموعه‌های زیرنظر رهبری به‌جز صداوسیما و دو مرتبه هم نسبت به نهادهای نظامی کشور مطرح کردند.

نشریات دانشجویی

نهاد	۱۳۹۱	۱۳۹۵	۱۳۹۷	۱۳۹۸	جمع
قوای سه‌گانه	۱	۱	۰	۰	۲
کارگزاران نظام	۰	۰	۰	۲	۲
دولت	۴	۶	۶	۷	۲۳
قوه قضائیه	۰	۳	۳	۰	۶
مجلس	۰	۱	۰	۰	۱
وزارت علوم	۰	۵	۵	۳	۱۳
صداوسیما	۰	۰	۴	۰	۴
شورای انقلاب فرهنگی	۰	۰	۰	۰	۰
زیرمجموعه‌های رهبری	۱	۰	۴	۱	۶
دستگاه‌های اقتصادی	۰	۰	۰	۰	۰

ادامه از صفحه ۴

یادداشت

شر لازمه وصول به خیرات برتر

صغری بابایور
استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد صفادشت- عضو کارگروه دینی و مذهبی مبانی و روش‌های برخورد با بلایا

عصر ما از نظر اعتقادهای مذهبی در تنگنای سوالات و ابهامات مختلفی قرار دارد که عدم بررسی دقیق هر مسأله‌ای ممکن است در تغییر باورهای دینی شخص موثر باشد. یکی از مسائلی که معمولا همین باورها را نشانه می‌گیرد، مسأله شرور موجود در جهان هستی است که از دیر باز مورد بررسی و نقد عده‌ای بوده است؛ اما گرفتاری فلاسفه مسلمان در این باب بیشتر از دیگران بوده است؛ چراکه در بادی نظر چنین می‌نماید که مسأله شر با عدل الهی و قول به قدرت مطلقه و حکمت بالغه و خیرخواهی خداوند ناسازگار است و چون اهل دیانت و حکمای الهی و متکلمان مسلمان و غیرمسلمان، خداوند را عالم و قادر مطلق و بخشنده و مهربان می‌دانند، لذا این مخمصه فکری و عقیدتی به‌وجود آمده و می‌آید که چرا شر در جهان هست؟ این سوال با اینکه از زمان‌های بسیار دور مطرح بوده ولی هنوز نو و جدید است و به طریق گوناگون مطرح می‌شود. به‌دنبال طرح این سوال، عده‌ای سعی در پاسخ دادن به آن برآمدند. طرح پاسخ‌های گوناگون و اهمیتی که این مسأله در طی این سال‌ها در شرق و غرب پیدا کرده است، ضرورت بررسی این مسأله را برای محققان و پژوهشگران ایجاد کرده است؛ به‌این صورت که آیا می‌توان با بررسی اصل شبهه و پاسخ‌های گوناگونی که به آن داده شده، نقص وارده از طرف ملحدان به خداوند و صفات او را ابطال کرد و به پاسخی یقینی و قانع‌کننده دست یافت؟!

طرح این مسأله اکنون به‌صورت یک بحران سراسری و با نام ویروس کرونا سر بار کرده است؛ بحرانی که هم ضربه‌اش را به جسم انسان وارد می‌کند و هم به تفکر و روان بشریت. این مسأله مناقشه‌برانگیز در فضای کشور و حتی دنیا مورد نقد و بررسی همه انسان‌ها، چه صاحب اندیشه و چه فرد عامی قرار گرفته است. نکته مهم در این راستا به‌نظر می‌رسد حل بحران تفکر و اندیشه بشریت باشد چراکه نو بودن بلا را «حل جدید نمی‌طلبد، استحکام فکر و نگاه بنیادین می‌خواهد که در هر ابتلایی گامی بنهد برای استوارتر شدن اندیشه دینی.

آنچه در این نوشتار مورد نظر است بررسی یکی از راه‌حل‌های مسأله شرور است که البته فلاسفه اسلامی به‌نحو مبسوط به آن نپرداخته‌اند و عده‌ای هم تنها به آن اشاره کرده‌اند. اما این نظریه راه‌حل معناداری بر دفع مسأله شرور است، بدین‌نحو که هدف و غایتی را از خلقت این عالم مشخص کرده و برای انسان اختیاری قائل است که می‌تواند مسیر کمال را انتخاب کند.

راه‌حل شر لازمه وصول خیرات برتر، پاسخگوی بسیاری از سوالات می‌تواند باشد، از آن جمله این سوال:

چرا خداوندی که خیرخواه مطلق است، انسان را مبتلا به انواع شرور و مصیبت‌ها می‌کند؟

این نظریه چنین می‌گوید که شرور و بدی‌ها، اسباب رسیدن به کمالات بوده و سعادت و کامروایی واقعی بدون سختی و رنج امکان‌پذیر نیست؛ بلکه ازجمله آیین جهان برای انسان‌ها فراهم می‌کند، ایجاد انواع مصائب به‌عنوان نردبانی برای ترقی و کمال است که با اعمال نیکو و شایسته، نفس انسان‌ها از شرور تطهیر یافته و زمینه تکامل و تعالی روحی ایجاد می‌شود. آدمی باید متفکرتر و مرارت‌ها را تحمل کند تا به هستی لایق خود دست یابد. آنچه خداوند به هر انسانی می‌دهد، وجودی است که استعداد کمالات بسیاری در آن نهفته است، لذا در این مسیر، رنج‌ها و سختی‌هایی پیش پای انسان‌ها می‌نهد تا او را به آنچه باید بدان برسد، سوق دهد. تضادها و کشمکش‌ها در زندگی، وسیله تکامل موجود زنده، و سختی‌ها محرک عزم و اراده انسان هستند که هرچه بیشتر با انسان تماس داشته باشند او را فعال‌تر و مصمم‌تر می‌سازند. بنابراین آنچه در این راستا مهم است، نگاه کردن به جنبه ساختاری شرور است. استاد مطهری در این رابطه ابراز می‌دارد:

«گذشته از اینکه بدی‌ها در جلوه دادن به زیبایی‌ها و در پدید آمدن یک مجموعه عالی، رل مهمی دارند، مطلب اساسی دیگری در رابطه با بدی و خوبی نیز وجود دارد. بین آنچه ما به عنوان مصیبت و بدی می‌خوانیم و آنچه ما نام کمال و سعادت می‌شناسیم، رابطه علی و معلولی وجود دارد. بدی‌ها مادر خوبی‌ها و زاینده آنها هستند. زشتی‌ها مقدمه وجود زیبایی‌ها و آفریننده و پدیدآورنده آنهاست. در شکم گرفتاری‌ها و مصیبت‌ها، نیکبختی‌ها و سعادت‌ها نهفته است. همچنان که گاهی هم در درون سعادت‌ها، بدبختی‌ها تکوین می‌یابند، و این فرمول این جهان است.»

«بولج اللیل فی النهار و بولج النهار فی اللیل» (حج / ۶۱)

خدا شب را در شکم روز فرو برد و روز را در شکم شب.

اما اگر این عالم دنیای لذائذ و خوشی‌ها بود و جز زیبایی و سعادت چیزی نداشت و در آن هم مردم بدون رنج و درد زندگی می‌کردند، در این صورت زندگی انسان‌ها مثل زندگی ملائکه بود که بدون اختیار خود دست به کارهای خیر می‌زدند. اما همان طور که واضح و مبرهن است زندگی انسان‌ها و ملائکه با هم فرق دارد و انسان‌ها برای رشد و تکامل روح خود به زمینه‌ای نیاز دارند که روح آنها را صیقل داده و به مدارج عالی کمال نزدیک کند. این زمینه چیزی نیست جز بسترد درد و رنج؛ زیرا اگر انسان مبتلا به سختی و مصیبت نشود، صبر و تحمل را نخواهد آموخت. تا فقر را نبیند، حس شکرگذاری از نعمات و کمک به دیگران در او تجلی نمی‌کند. وقتی رنجی نباشد، دلسوزی و ایثار معنایی ندارد. وقتی مصیبتی وارد نشود، کسی تلاش و مبارزه با مشکلات را یاد نخواهد گرفت. وقتی مصیبتی وارد نشود، کسی تلاش و مبارزه با مشکلات را یاد نخواهد گرفت. می‌گوید: «شدائد و سختی‌ها و ابتلائات اثر تکمیل کردن و عوض کردن دارد، کیمیا است، فلزی را به فلزی دیگر تبدیل می‌کند، سازنده است، از موجودی موجود دیگر می‌سازد، از ضعیف، قوی و از پست، عالی و از خام، پخته به‌وجود می‌آورد. خاصیت تصفیه و تخلیص دارد، کدورت‌ها و زنگارها را می‌زداید، خاصیت تهییج و تحریک دارد، هوشیاری و حساسیت به‌وجود می‌آورد، ضعف و سستی را از بین می‌برد. پس این گونه امور را نباید قهر و خشم شمرد، لطف است در شکل قهر، خیر است درصورت شر، نعمت است در مظهر نقمت.»

جان هیك درمورد جهان سراسر لذت و تنعم نقص و کاستی را برمی‌شمارد و می‌گوید: «چنان عالمی، هر قدر هم که میل به لذت جویی ما را ارضا کند، برای تکامل کیفیات اخلاقی شخصیت انسان بسیار نامناسب خواهد بود و درخصوص این مقصود ممکن است بدترین عوالم ممکن باشد... باید دانست که این جهان با همه آلام قلبی و هزار بلیه طبیعی که جسم و تن در معرض آن است و محیطی است که آشکارا برای حداکثر لذت انسانی و حداقل درد و رنج بشری طراحی نشده، با وجود این ممکن است برای هدف کاملا متفاوت دیگری یعنی «پرورش روح» کاملا مناسب باشد.»

قرآن کریم برای بیان تلازم سختی‌ها و آسایش‌ها می‌فرماید:

«فان مع العسر یسرا، ان مع العسر یسرا» (انشراح/ ۵و۶)

پس حتما با سختی، آسانی‌ای است، حتما با سختی، آسانی‌ای است.

استادمطهری در مورد لطف این مرارت‌ها می‌گوید: «از این رو است که وقتی خدا نسبت به بنده‌ای از بندگانش لطف مخصوصی دارد او را گرفتار سختی‌ها می‌کند جمله معروفی «البلا للولاء»، مبین همین اصل است.»

در اصول کافی در رابطه ارتباط میزان ابتلاها با صحت دین و حسن عمل حدیثی آورده است که «ساعه از حضرت صادق(ع) حدیث کند که گفت: «همانا در کتاب علی(ع) است که همانا سخت‌ترین مردم از حیث بلا پیغمبرانند، پس جانشینان آنها، پس نیکوتر پس نیکوتر. و همانا چنین است که مبتلا می‌شود مومن به‌اندازه کارهای نیکویش، پس کسی که درست باشد دین او و نیکو باشد کار او، سخت گردد بلای او. و این برای آن است که خدای متعال قرار نداده است دنیا را ثواب از برای مومنی و نه سزا برای کافری و کسی که تنک است دینش و ضعیف است عقلش، کم باشد بلایش و همانا بلا نتدتر است به‌سوی مومن پرهیزگار از باران به‌سوی آرامگاه زمین.»

همچنین در تفسیر حدیث شریف «من سخف دینه و ضعف عقله، قل بلاوه.» چنین می‌توان گفت که بلایا و مصیبت‌ها اعم از جسمانی و روحانی هستند و تفسیر این حدیث این است که اشخاص ضعیف‌العقل و کم ادراک به مقد